קנד

ברייתא זו הוסיף הסבר למה רבא לא קבל את טעמו של רב חסדא, בהסתמכו על ההלכה בסנהדרין.

לפ״ז עלינו למצוא הסבר אחר למה רבא לא קבל את טעמו של רב חסדא. ושמא משום שטעם זה של מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו הולם גם קטנים ופסולי עדות, ואילו לרב חסדא צריכים בקטנים ופסולי עדות טעמים אחרים[8], מלוה גופיה וכו׳.

ראוי לציין שלא רבא הוא שחידש שר׳ מאיר וחכמים חולקים במודה בשטר שכתבו. כבר אמרו כן לפניו האמוראים הראשונים בב״ב קנד, א־ב על יסוד המשנה שם[9]. כך שגם לטעמו של רבא — ולא רק של רב חסדא — יש מקור (תנאי) קדום, ואין להתפלא איפוא שרבא בחר בו[10].

*

אגב, הגמרא בב״ב שם עמוד א׳ הקשתה על רב חסדא (ורבה בר רב הונא) שהעמיד את המחלוקת במשנה שם בין ר׳ מאיר וחכמים במודה בשטר שכתבו, „והא איפליגו בה חדא זימנא, דתניא אין נאמנין לפוסלו, דברי ר׳ מאיר״. אם ידעה מן המחלוקת כאן בין רב חסדא ורבא, צ״ל שהניחה שרב חסדא הודה לרבא. ובאמת, בלא הידיעה מ״ש ר״מ בבריתא חיצונית, דברי רב חסדא פלאים.

[יט:] בעא מיניה רבא מרב נחמן תנאי היו דברינו מהו מודעא ואמנה היינו טעמא דקא עקרי ליה לשטרא והאי נמי קא עקר לשטרא או דלמא תנאי מילתא אחריתי היא א״ל כי אתו לקמן לדינא אמרינן להו זילו קיימו תנאייכו... עד אומר תנאי ועד אומר אינו תנאי א״ר פפא תרוייהו בשטרא מעליא קא מסהדי והאי דקאמר תנאי הוי ליה חד ואין דבריו של אחד במקום שנים מתקיף לה רב הונא בריה דר׳ יהושע אי הכי אפילו תרוייהו נמי[1] אלא אמרינן הני למיעקר סהדותייהו קאתו האי נמי למיעקר סהדותייהו קאתי.

האיבעיא של רבא ניתנה לפרש בשתי פנים. א) הספק הוא אם תנאי עוקר את השטר ואין העדים נאמנים, כשם שאינם נאמנים לומר אמנה או מודעא היו דברינו, או לא. ב) אם תנאי מילתא אחריתי היא והעדים רק מוסיפים על דבריהם הקודמים ונאמנים. או דלמא לאו מלתא אחריתי היא ואינם נאמנים.

וכן תשובתו של רב נחמן שנאמנים נתנה לשני הסברים; משום שתנאי מילתא אחריתי היא, או משום שאינו עוקר את השטר. ההבדל הוא כשעד אחד אומר היה

8. ראה תוס׳ ד״ה קטנים. השוה מ״ש רד״צ הופמן, שנתון פרנקפורטית כרך 7 עמ׳ 310.
9. השוה דברי רב נחמן — רבו של רבא — לרב הונא (אבל ראה הע׳ 3): אי סבירא לך כר״מ וכו׳.
10. רב חסדא לא פירש כרבא שמא משום שלא רצה לפרש שהמדובר כאן כשהלוה מחזה, לפירוש רש״י ועוד. או משום „דאלימא עדים ומרעי לשטרא״, לפירוש התוס׳ ועוד. ראה ב״ב שם.
1. בכת״י מינכן: תרי נמי כתרי ותרי נינהו.

תנאי וחבירו אומר לא היה תנאי, אם טעמו הוא משום שתנאי מילתא אחריתי היא, עד אחד אינו נאמן[2]. אין בכח עד אחד להוסיף על מה שכתוב בשטר. אבל אם טעמו הוא שתנאי אינו עוקר את השטר (אלא „סהדותייהו"), כלומר, שאינו עוקר את דבריו הראשונים אלא מתקנם „לומר לא חתמתי אלא על מנת כך"[3], גם עד אחד נאמן.

ובזה, כנראה, נחלקו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע. רב פפא סובר שטעמו של רב נחמן הוא משום שתנאי מילתא אחריתי הוא, ולכן עד אחד אינו נאמן. ואולם רב הונא בריה דרב יהושע סובר שטעמו משום שאינו עוקר את השטר, לכן אין להבדיל בין עד אחד לשניהם[4].

לפ"ז צ"ל שהגמרא, ולא רבא ניסחה את נימוקי האיבעיא ונחלקו אח"כ תלמידיו בכוונתו. (על דוגמאות כאלה כבר העירו הראשונים[5]). ויוצא איפוא שבגמרא נצטרפו שתי מסורות: הרישא („עקר לשטרא") מתאימה יותר להבנתו של רב הונא, בעוד שהסיפא („תנאי מילתא אחריתי היא") מתאימה יותר להבנתו של רב פפא — מה היה טעמו של רב נחמן.

*

דוגמא זו יכולה לשמש בנין אב לשאר מקומות כשהרישא (של נימוקי האיבעיא) מדגישה טעם אחד והסיפא טעם אחר, במקום לסיפא רק להכחיש את הרישא, שהרישא והסיפא נובעות ממסורות שונות והגמרא היא שצירפה יחד (כאן יכול היה לומר „או דלמא לא עקר לשטרא", או להתחיל בתנאי מילתא אחריתי היא ולומר אח"כ „או דלמא לאו מילתא אחריתי היא").

למשל, בנדרים מז, א: תנן התם קונם פירות האלו עלי וכו' אסור בחילופיהן ובגידוליהן. בעי רמי בר חמא[6] אמר קונם פירות האלו על פלוני מהו בחילופיהן? מי אמרינן גבי דיליה, הואיל ואדם אוסר פירות חבירו על עצמו אדם אוסר דבר שלא בא לעולם על עצמו. גבי חבירו, הואיל ואין אדם אוסר פירות חבירו על חבירו אין אדם אוסר דבר שלא בא לעולם על חבירו. או דלמא משום דחילופין כגידולין דמי לא שנא הוא ולא שנא חבירו.

לפי פשטות הענין היה צריך להזכיר ברישא של האיבעיא שחילופין לאו כגידולין דמי, ואז היה מתאים יפה הניגוד בסיפא: או דלמא משום דחילופין כגידולין דמי וכו'. וכך אומר באמת רב אחא בר מניומי שם: ת"ש וכו' לאו משום דחילופין לאו כגידולין דמי. אבל לא הזכיר. ולמה?

והנה להלן שם פה, ב וכאן נט, א חולקים רב יוסף ואביי אם אדם אוסר דבר שלא בא לעולם בנדרים. רב יוסף סובר „שאני קונמות הואיל ואדם אוסר פירות

2. עיין היטב בתוס' ד"ה או.
3. רש"י ד"ה האי נמי, ועיין היטב בראשונים כאן.
4. לקמן פ, א: איבעיא להו בעל שמכר וכו' משום רווח ביתא וכו', זהו נוסח רבא. אבל לאביי שם צ"ל: או דילמא חיישינן שמא תכסיף.
5. ראה תוס' ופי' הרא"ש נזיר כב, ב תוס' ב"ק יט, א ב"מ קיב, א ונדה לד, ב.
6. בכת"י כינכן: איבעיא להו קונם וכו'.

חבירו עליו אוסר נמי דבר שלא בא לעולם עליו". אבל אביי הולק והוכר "בשלמא אדם אוסר פירות חבירו עליו שהרי אדם אוסר פירותיו על חבירו. אלא תסכת דבר שלא בא לעולם על חבירו שהרי אין אדם אוסר פירות חבירו על חבירו".

מסתבר שרמי בר חמא[7] שאל סתם, אם מ"ש במשנה קונם פירות העולם "עלי" דוקא, או שמא הוא הדין כשאוסר פירות האלו על חבירו. וחלקו אח"כ בנימוקי הספק שלו. אלה שסברו כאביי פירשו שהספק הוא אם חלופין כגידולין דמי או לא. כלומר, אעפ"י שבעלמא אין אדם אוסר דבר שלא בא לעולם בקונמות, כאן אפשר ששונה משום שחילופים דומים לגידולים, וגידולים יוצאים מגוף האיסור[8]. כך הבין גם רב אחא בר מניומי.

ואילו אחרים פירשו שהספק הוא אם דין קונמות כדין הקדש ואין אדם אוסר דבר שלא בא לעולם ורק גבי דיליה הואיל ואדם אוסר פירות חבירו על עצמו וכו' — כאביי. או שמא שונה קונמות הואיל ואדם אוסר וכו'. לפיכך אוסר נמי דבר שלא בא לעולם על חבירו — כרב יוסף.

לפירוש הראשון הנוסח של הנימוקים של האיבעיא הוא: חילופין כגידולין דמי או לאו כגידולין דמי, ואילו לפירוש האחרון הנוסח הוא: מי אמרינן גבי דיליה וכו'. או דלמא לא שנא הוא ולא שנא חבירו (בשניהם אדם אוסר דבר שלא בא לעולם בקונמות). הנוסח שלנו הוא איפוא הרכב של שתי מסורות[9].

[כג.] מאן דמתני לה אריש כ"ש אסיפא...[1] ואשתביין בנתיה דמר שמואל ואסקינהו לארעא דישראל אוקמן לשבויינהו מאבראי ועיילי לבי מדרשא דר' חנינא הא אמרה נשביתי וטהורה אני... שרינהו סוף עול אתו שבויינהו אמר ר' חנינא בנן דמוריין אינון... אמר ליה רבי חנינא[2] לרב שמן בר אבא פוק איטפל בקרובותיך אמר ליה[3] לרבי חנינא וחאיכא עדים במדינת הים השתא מיהת ליתנהו קמן עדים בצד אסתן ותאסר טעמא דלא אתו עדים הא אתו עדים מיתסרא והאמר אבוה דשמואל... אמר רב אשי עדי טומאה איתמר.

הראשונים[4] מתקשים, לפי הס"ד שהמדובר הוא בעדי שבויה, איך אומרת הגמרא: "והאיכא עדים במדינת הים השתא מיהת ליתנהו וכו'", הלא השבאים לפנינו "והעדים" כבר כאן ולא במדינת הים.

7. ראה הערה הקודמת.
8. אע"ג דליתנהו בעולם — פי' הרא"ש והריטבה בשטמ"ק שם, אבל התוס' רי"ד שם: בניחלוהן פסיקא לן דאסור ביון דבכהן קאתי לא הוי דבר שלא בא לעולם.
9. ראה נמי קידושין נה. ב: אלא לעולם פסיקא ליה וכר ומ"ש בגיטין כ. ב הע' 1.
1. ראה מ"ש לקמן כג. ב הע' 3.
2. בכתי"י בינכן: ר' יוחנן. עיין להלן בפנים. הסוה תילדות הנאים ואבוראים ערך רב שמן בר אבא ד"ה והתכב.
3. בכתב יד בינכן בר אבא אבר לר' הינא. ובכתי"י בינכן — זעוד — אמרי ליה רבנן לר' הינא. ראה הסוה הקדמה.
4. תוס' ד"ה אמר רבינא. ראה ריטבא (בביאור הסיוה בקיבצה) ועוד.